

Adriana Ivonne MARINESCU

Tipul eroului în cultura română

- de la stereotip la comportament politic -

Adriana Ivonne MARINESCU

Tipul *eroului* în cultura română

- de la stereotip la comportament politic -

Lumen

Iași, 2009

Adriana Ivonne MARINESCU
Coordonator științific: Conf. Dr. Edit Szegedi
Tipul *eroului* în cultura română
- de la stereotip la comportament politic -

Editura Lumen este acreditată CNCSIS sub nr. 003
www.edituralumen.ro, www.librariavirtuala.com

Redactor: Morariu Irina Maria

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale:

MARINESCU, Adriana Ivonne

Tipul *eroului* în cultura română

- de la stereotip la comportament politic -

/ Adriana Ivonne MARINESCU

- Editura Lumen, Iași

Bibliografie

Pag. 124

ISBN- 978-973-166-164-3

32(498)

Adriana Ivonne MARINESCU

Tipul *eroului* în cultura română

- de la stereotip la comportament politic -

Lumen

Iași, 2009

**Pagin 1 sat
goal inten ionat**

Cuprins:

INTRODUCERE	7
Capitolul I. Tipul <i>eroului</i> în cultura română	13
<i>Concluziile capitolului</i>	31
Capitolul II. Destinul național între mitificare și mistificare - religia, națiunea, ideologia ca discursuri de legitimare - .	33
<i>Concluziile capitolului</i>	51
Capitolul III. Sport, religie, identitate - Sportivul ca erou cultural -	53
<i>III.1 Sportul, o religie în postmodernitate?</i>	57
<i>Concluziile capitolului</i>	68
Capitolul IV. Războinicul Luminii în nebuloasa autohtonă: Din tribuna oficială în arena politică	71
<i>IV.1 Dumnezeu, Patria, Legiunea...și fotbalul?</i>	80
<i>IV.2 Scena puterii: marketingul politic al unui „Trickster” postmodern</i>	90
<i>IV. 3 Gigi și politica sau Pâlnia și Stamate...</i>	105
<i>Concluziile capitolului</i>	114
CONCLUZII	117
BIBLIOGRAFIE	119

Lista tabelelor:

Tabel 4.1. Diferite aspecte legate de fotbal în funcție de vot.....	79
Tabel 4.2. Posturile urmărite de votanții diferitelor partide, BOP, 2006	97
Tabel 4.3. Structura electoratului lui Becali (Exit-poll INSOMAR- MMT, noiembrie 2004, vot declarat; BOP-FSD, octombrie 2006, intenții de vot declarate).....	104
Tabel 4.4. Votul pentru partide în funcție de auto-poziționarea pe axa stânga-dreapta	108
Tabel 4.5. Auto-poziționarea pe axa stânga-dreapta în funcție de votul pentru partide.....	108

INTRODUCERE

Tipul “eroului” în cultura română – de la stereotip la comportament politic – un titlu ce se cere explicat. O vom face în cele ce urmează, încercând să arătăm la ce se referă această analiză și care este relevanța ei. “Eroul” a reprezentat din cele mai vechi timpuri și în toate culturile cu o mitologie cunoscută o figură emblematică și un model demn de urmat; cel care s-a remarcat prin vitejie, fapte nemaivăzute, eroul civilizator sau Salvatorul a fost dintotdeauna o referință și un model pentru generațiile care au urmat. Înscrierea figurii sale în panteonul unei culturi echivalează cu un loc în memoria colectivă, iar reactualizarea figurii sale face apel la imaginarul mitologic și, prin mecanisme psihologice, înscrie persoana care face apel la aceasta într-un “familiar” al conștiinței. Cel care se revendică de la el, cel care reiterează figura eroului și cel către care se face revendicarea folosesc astfel un limbaj comun, care facilitează legitimarea emițătorului.

Ceea ce am încercat să ilustrez este ceea ce se petrece în procesele de legitimare; exceptând revoluțiile, penetrarea câmpului politic (căci despre această miză este vorba) se realizează prin afilierea sau filiația directă la un “ceva” preexistent și legitim, care ușurează acceptarea și conferă un loc pe scena politică. Mai mult decât atât, raliază publicul politic (poporul) la cauza reprezentată și inițiază relația conducător – conduși.

Repetarea acestui model, care este de obicei unic în fiecare cultură și reprezentativ pentru ea, dă naștere unei stereotipizări; în crizele identitare ale unui popor memoria colectivă este reactualizată, iar populația este reunită în jurul unor simboluri naționale, menite să o mobilizeze și să o focalizeze asupra unei cauze comune. Printre acestea, eroul salvator, conducătorul ideal, al cărui portret este stereotipizat și luat drept model și referință de către liderii care se succedă de-a lungul veacurilor duce la anumite

tipare ale comportamentului politic. Imaginea noilor lideri și rolul pe care și-l vor asuma vor ține cont de expectativele populației și vor reitera acele trăsături ale liderului care îi vor avantaja pe moment, pentru a-și asigura o bază de legitimitate și solidaritate față de electorat.

În cele ce vor urma, voi încerca să trasez portretul acestui lider ideal în conștiința culturală a românilor și felul în care arhetipul său se traduce în comportamentul politic. Am ales să încep prin a trece în revistă principalele figuri ale conducătorilor politici români din secolul XX și a arăta cum s-au înscris ei în tipologia și specificul românesc al “eroului”. Lucrarea se va concentra mai apoi asupra principalelor discursuri de legitimitate care au fondat acceptarea liderilor ca atare și asupra cauzelor succesului acestor discursuri. În cazul românesc, am identificat ca limbaje de legitimitate **religia**, **națiunea** și **ideologia**, pe care le-am analizat în manifestările lor politice în același secol XX.

Elementul de noutate al acestei lucrări este identificarea unui nou tip de limbaj de legitimitate, sub mantia unei noi forme de **religiozitate seculară**. Este vorba de **sport** în general și **fotbal** în particular, expresii ale camuflării sacrului în profan, nou opium al popoarelor și modalitate de a propune conștiinței colective *un nou tip de erou cultural – sportivul*. Relevanța analizei sportului din acest punct de vedere constă în reacțiile pe care le provoacă, în “nebulia” sau “febra” pe care o produce și în capacitatea de a mobiliza și solidariza, de a remedia tensiuni sociale, de a juca pe teren sau în arene mize care nu mai țin demult doar de sport. De asemenea, ascensiunea politică a unor personaje care aparțin lumii sportive dă de gândit și îndeamnă la o reflecție mai profundă asupra acestui aspect.

Studiul de caz pe care am ales să-l aprofundez este în același timp și motivul pentru care am ales această temă. Topul celor mai mari 100 de români a scos la iveală rezultate neașteptate. Pe primele 10 locuri se situează, în ordine, Ștefan cel Mare, Carol I, Mihai Eminescu, Mihai Viteazu, Richard Wurmbrand, Ion Antonescu, Mircea Eliade, Alexandru Ioan Cuza, Constantin

Brâncuși, Nadia Comăneci, urmași de Nicolae Ceaușescu, Vlad Țepeș și ... **Gigi Becali**. Acesta reușește să-i devanseze pe Henri Coandă, Gică Hagi, I.L.Caragiale, N.Iorga, G. Enescu, N.Titulescu, C.Z. Codreanu, Ferdinand I, Iuliu Maniu, N. Paulescu și alte personaje de reală importanță pentru cultura română. Topul conține relativ puține figure ale culturii, o pondere relativă egală (cca 5) figuri din lumea sportului și din cea a Bisericii și, bineînțeles, marile personaje legendare ale istoriei neamului: Mihai Viteazu, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare și Mircea cel Bătrân. Topul este presărat de figuri ale sportului, care se încadrează între politicieni și oameni de știință: Hagi este între H. Coandă și Caragiale; Mirel Rădoi, pe locul 21, între Gregorian Bivolaru și C.Z. Codreanu; Răzvan Lucescu este între Ion I.C. Brătianu și N. Paulescu; Bulă ... da, chiar el, se află la onorabilul loc 59, între Elisabeta Rizea și Amza Pellea., Bănel Nicolici apare pe locul 80, între părintele Arsenie Boca și Dumitru Cornilescu, Claudiu Niculescu, Florentin Petre și Marius Moga se plasează între Grigore Moșil și Nicolae Steinhardt... Clasamentul denotă preferințele românilor și ierarhia valorilor lor. Ceea ce m-a surprins a fost locul pe care s-a clasat Gigi Becali; m-a intrigat ascensiunea și popularitatea sa, în condițiile în care este un personaj relativ nou pe scena politică și sportivă a României. De aceea am considerat necesară o analiză care își propune să elucideze cauzele popularității sale, cu atât mai mult cu cât subiectul este puțin cercetat la momentul actual.

Din punct de vedere al metodologiei, am ales să folosesc pentru primele capitole lucrări de istorie care au îndeosebi o viziune critică, deconstructivistă, pentru a elucida mistificările care au avut loc în istoria neamului, concomitent cu mitificarea ei. Cum scopul primelor capitole este de a reconstitui portretul "eroului" român dintr-o perspectivă mitică, am considerat necesar să privesc ambele fețe ale medaliei, cea idealizată și cea reală. Pentru capitolul consacrat discursurilor de legitimare am ales o abordare care îmbină informația istorică cu perspectiva culturală,

cu scopul de a scoate la iveală manifestarea în planul culturii, manifestarea perenă a discursurilor de legitimare analizate.

Pentru capitolul consacrat introducerii noului tip de erou cultural, sportivul și a sportului ca limbaj de legitimare, abordarea aleasă este cea antropologică, care se referă la multiplele valențe ale sportului și la expresiile pe care acesta din urmă le are în diferite câmpuri culturale, la relațiile acestuia cu sacralitatea laică, cu naționalismul și evenimentele sociale și, mai ales capacitatea lui de a se transforma într-o rampă de lansare pentru politică.

Ultimul capitol, dedicat studierii unui caz particular, portretul de posibil “erou cultural” al lui Becali se bazează îndeosebi pe informații din presa scrisă și Internet și pe sondaje de opinie, sub forma publicațiilor Barometrului de Opinie Publică, realizat de Fundația pentru o Societate Deschisă și Gallup Foundation Romania. Ceea ce urmărește acest capitol este să cerceteze dacă și cum se încadrează Becali în această tipologie, cum folosește el modelul stereotipizat al liderului legendar și care este impactul discursului său asupra opiniei publice. O analiză a imaginii sale politice și a discursului său este menită a explica popularitatea și ascensiunea sa, precum și capitalul său simbolic.

Limitele lucrării sunt de mai multe naturi. În primul rând, abordarea inter-disciplinară, deși se dorește a fi o abordare completă, poate cădea în confuzii sau speculații periculoase pentru un demers argumentativ. Apoi, folosirea unor surse partizane, deși s-a făcut conștient, cu o lectură critică și cu rezerva de rigoare, poate dăuna din start credibilității lucrării. Tot din punct de vedere al surselor, cele de pe Internet au fost lipsite de rigoare, site-urile de știri mizând pe senzational mai degrabă decât pe veridicitatea faptelor, unele dintre ele neputând fi controlate. În ceea ce privește chestionarele, interpretarea a fost în parte preluată direct de la sursă, în parte personală; îmi asum, pe această cale, eventualele greșeli sau inconsecvențe. Alegerea surselor a fost o chestiune critică, deoarece demersul impunea o cercetare mai mult sau mai puțin exhaustivă, din domenii diverse. Tonul

lucrării pe alocuri poate cădea în ironie, mai ales în ultimul capitol, în ciuda tuturor precauțiilor de obiectivitate.

Nu în ultimul rând, de la momentul final al redactării acestei lucrări și până la momentul susținerii ei au mai avut loc și alte evenimente avându-l ca protagonist pe “eroul nostru”, evenimente pe care anumite motive obiective nu ne-au permis să le analizăm.

Sunt, cu siguranță, destule aspecte neglijate, fără voie sau din constrângeri de timp, însă acestea vor fi analizate în viitoarele linii de cercetare proiectate.

Pagin 1 sat goal inten ionat

Capitolul I

Tipul *eroului* în cultura română

*Motto: "Societățile sunt transformate prin mituri"*¹

Mitul, ca istorie fondatoare și ca depozitar al memoriei, a îndeplinit încă din cele mai vechi timpuri o funcție de coagulare a comunității în jurul unor valori comune, de transmitere a acestora prin perenizarea societății respective și, mai ales, de construire a unui destin. Retrospectiv și prospectiv în același timp, el construiește identitatea grupului, legitimează acțiunile acestuia și îl încadrează într-o istorie mai vastă, a Cosmosului, a omenirii.

De-a lungul veacurilor, de la istorisirile șamanilor, ale profeților, bătrânilor sau înțelepților, o dată cu transformările istorice, cu evoluția societăților, miturile s-au transformat și ele, nu atât ca și conținut, cât ca formă și modalitate de transmitere. Miturile sunt acum prezente în manuale de istorie, în povești, în opere de artă sau literatură, sunt inculcate prin metode mai puțin transparente, dar nu mai puțin eficiente. Raoul Girardet (preluându-l pe Em. Le Roy Ladurie) sintetizează trei tipuri de mituri, și în consecință, trei tipuri de "prezențe" ale acestuia în mentalul colectiv. Mitul ar fi, prin urmare, o *povestire ce se referă la trecut, dar care păstrează în prezent o valoare eminentă explicativă în măsura în care clarifică și justifică anumite peripecii ale destinului uman sau anumite forme de organizare socială, o istorie sacră, care povestește cum s-a născut o realitate. Ar reprezenta și o mistificare sau, după G. Sorel, în "Reflecții asupra violenței", ar fi un ansamblu de imagini motrice, cu*

¹ Pareto, Vilfredo *apud* Năstase, Dorina; Mătieș, Mihai, *Suveranitatea României în perspectiva integrării europene* (pp. 58-80) în *Suveranitate națională și integrare europeană*, p. 64.

*funcție de însuflețire creatoare, un apel la mișcare, o incitare la acțiune, un stimulator al unei energii de o putere excepțională.*²

Nu insistăm asupra acestor caracteristici decât pentru a sublinia funcțiile mitului, capacitatea sa mobilizatoare și legitimatoare, potențialul pe care îl are ca ustensilă istorică și politică. Ușor modificat, cosmetizat și adaptat lumii moderne, *mitul politic* apare ca *multă fabulație, deformare sau interpretare ce recuză în mod obiectiv realul; legendă cu funcție explicativă și rol mobilizator, cu un anume dinamism profetic și cu modalități originale de expresie*³, conform aceluiași Girardet.

Mitul, ni se spune, “povestește o istorie sacră” (Mircea Eliade). O subspecie contemporană este *mitul politic*, cu funcție explicativă, care furnizează “grile de interpretare” pentru înțelegerea prezentului:

“Miturile societății contemporane nu se deosebesc structural și tematic de marile mituri ale societăților tradiționale. Dinamica lor este aceeași: se trece de la nostalgia trecutului, a unei “vârste de aur”, la așteptarea și profeția resurecției sale. Relația mulțime-lider este încadrată de Girardet în “mitul salvatorului”. “Salvatorul”, în speță liderul charismatic, are dintotdeauna rolul de a înlătura din cetate forțele distrugătoare sau de a instaura ordinea în haosul existent. Iată cum este descris “salvatorul modern”: “Omul providențial apare întotdeauna ca un luptător, ca un combatant. Fiind întotdeauna amenințat, aflat la marginea prăpastiei, el refuză să se supună destinului. Personajul său se explică printr-o realitate temporală ce stă sub semnul rupturii.”⁴

² Girardet, Raoul, *Mituri și mitologii politice*, Iași, Institutul European, 1997, p. 4.

³ *Ibidem*, p. 6.

⁴ Raoul Girardet, *apud* Betea, Lavinia, *Psihologie politică*, Iași, Polirom, 2001, citat în continuare ca *Psihologie politică*, p. 123.

*Tipul eroului iubit de mulțime va avea întotdeauna structura unui
Cezar: panașul le seduce, autoritatea le impune și sabia le sperie*⁵

Arhetipul eroului este însuși Mântuitorul, Salvatorul; întreaga ființă a sa presupune jertfa, sacrificiul; el își acordă o ”cauțiune providențială”, atingând excelente virtuți: e credincios, moral, umanitar, e un veritabil profet⁶. Omul potrivit la locul potrivit, el este un alchimist al opiniei poporului, “omul unei situații” (criză, conflict), pe deplin conștient de “bazele” materiale și morale ale puterii sale, el domină evenimentul prin atributele sale excepționale. Gustave Le Bon surprindea foarte bine “psihologia” șefului charismatic: “cu gesturi, formule, cuvinte vocatoare de imagini, el influențează sensibilitatea colectivă și atinge voia mulțimilor. Ceea ce el vizează nu e inteligența, ci acea regiune a conștientului unde germinează emoțiile generatoare de gânduri”⁷. Mircea Eliade arăta ca Salvatorul trebuie să fie un erou neobișnuit pentru că el continuă să existe în memoria colectivă și după moarte. Mărturie în acest sens stă *cultul eroilor* – monumente, morminte, relicve etc., tratați, cum spunea J. Burckhardt, ca “sfinți secularizați”⁸. Personalitatea Salvatorului poate fi și colectivă, atunci când elita, poporul, partidul, proletariatul sau rasa, țin locul individului - om politic, reformator, profet, militar, poet, filosof etc.

⁵ Le Bon, Gustave, *La psychologie des foules*, citat în Moscovici, Serge, *Psihologia socială sau mașina de fabricat zei*, Iași, Polirom, Ed. Universitară ALI.Cuza, 1997, p.105.

⁶ Furet, F., *apud* Nicoară, Simona, Nicoară Toader, *Mentalități colective și imaginar social*, Cluj-Napoca, PUC/Mesagerul, 1996, p.181.

⁷ Le Bon, Gustave, *La psychologie politique et la défense sociale*, Paris, Flammarion, 1910.

⁸ Nicoară Simona, *op.cit.*

Continuarea acestui volum o puteți lectura achiziționând volumul de pe

www.editalumen.ro

www.lumenpublishing.com

sau din librăriile noastre partenere.

ISBN 973-166-164-6

Conținutul acestui volum nu
reprezintă în mod necesar
punctul de vedere al Editurii
Lumen sau al finanțatorilor

Publicat cu finanțarea:
media **LUMEN**
www.EdituraLumen.ro